

Szúdy Eszter TÁNCOSNAK SZÜLETETT

emlékezés HARANGOZÓ GYULÁRA

2008. április 19-én lenne Harangozó Gyula 100 esztendő. Valószínűnek tartom, hogy eme szép kiállítás, kortárs művészeti lap olvasói, főleg a fiatalok (s gondolom, ők vannak többségben) nem sokat tudnak a magyar nemzeti balett megteremtőjéről, munkásságáról. De honnan is tudnának? Operaházi baletteladásokra legkevésbé az ifjúság jár, egyébként pedig dalszínházunk nem játssza Harangozó Gyula táncműveit. Egyedül a három felvonásos Coppéliát szokták - hosszabb, rövidebb időközönként - felújítani, illetve egy-egy kivételes esemény (így például az 1996-os Mandarin Fesztivál), vagy épp az alkotó valamelyik évfordulója kapcsán tűzték/tűzik műsorra néhány egyfelvonásos darabját: A csodálatos mandarinon kívül leginkább a Térzenét, a Furfangos diákokat, a Seherezádét vagy a Polovec táncokat. A híradások szerint az Operaház az idei centenárium alkalmából A csodálatos mandarin és a Térzene színe állításával tiszteleg majd nemzeti balettművészetünk feledhetetlen alakja előtt.

Harangozó Gyula nem készült táncosnak, semmiféle színpadi előadóművésznek. Annak született. A művészetek közül már gyermekként a festészet érdekelte legjobban, és nagyon szeretett olvasni. Mindemellett sokat sportolt és sikerrel, mert jó izomzatú, fürgemozgású fiú volt. Muzikalitása, ösztönös tánc- és előadói tehetsége azonban korán megmutatkozott: Harangozó az első világháború idején nagymamájánál, Győrszentmártonban töltötte a nyarakat, ahol orosz hadifoglyok dolgoztak a gazdaságban. Az oroszok esténként muzikával, énekkel, táncsal vigadtak, s a remek hallású, kíváncsi fiúcska buzgón utánozta a tánclepedéseket. A katonák pedig szívesen tanígtatták az ügyes lábú gyereket. Harangozó visszaemlékezéseiből az is kiderül, hogy a mókázást, karikírozást ugyancsak kedvelte, és ötleteivel gyakorta szórakoztatott másokat. Bérházuk udvarán például társaival előadásokat rendezett Chaplint, és az akkor igen közkedvelt Gerard bohócot utánozva. Közben látványos, olykor veszélyes mutatványokat produkált a környékről odaseregülő publikumnak. (A később befutott, sikeres művészt különben, ironizáló színészi adottsága, a groteszk helyzetek és alakok kitűnő ábrázolása alapján a hazai és külföldi sajtó is gyakorta hasonlítottá Chaplinhez.) Fizikai és szellemi mozgékonyága, művészi érdeklődése azután a 18 éves fiatalembert az Operaházba irányította, ahol apja főszabász mesterként dolgozott. Hogy ingyen élvezhesse a különféle előadásokat, 1926-ban Harangozó beállt statisztának. Mondhatni, elég szerencsés időben érkezett, mert a színház az előző években komoly gazdasági, személyi, művészeti gondokkal küszködött. Az országban dúlt az infláció, az árak rohamos emelkedése, a színházak nyomasztó anyagi problémái, s a leépítések sztrájkokat robbantottak ki: az intézmény már-már összeroppanni látszott. 1925-től a Zeneakadémia fiatal tanárát, Radnai Miklóst nevezték ki igazgatónak, aki nemcsak a zenei színvonal emelését tűzte ki célul, hanem a balett fejlesztését is. Ez utóbbi igen lassan indult meg.

Abban az időben körülbelül harminc taggal működött a balettegyes, és csupán három férfi szólistával.

Ezért gyakran énekkari tagokat bíztak meg a táncművek szerepeivel, statisztákat táncoltattak. A balettrepertoáron jobbra a német Zöbisch Ottó és Brada Ede biedermeier színezetű, s meglehetősen ósdi jellegű balettjei szerepeltek. Korábról egyetlen igazán fontos táncbemutató fűződik a nevükhöz, A fából faragott királyfi ösbemutatója 1917-ben, mikor a színpadra állításban a szövegekonyvet író Balázs Béla, sőt, maga a zeneszerző, Bartók Béla is közreműködött. Ez a tény is arra utal, hogy a táncjátékok színpadra állításánál elég zavaros helyzet uralkodott. Rendezett balettet énekes, jelmeztervező, operarendező, sőt a színházi főtitkár is gyakran beleszólt a szakmai munkába. Radnai tisztában volt a balett "betegségével", hogy jobb technikai képzésre ugyanúgy szükség van (már 1926 őszén próbálta Nádasi Ferenc balettmestert külföldről hazacsábítani), akárcsak újító szellemű koreográfusokra, korszerűbb repertoárra. 1927-ben már másodszer vendégzerepelt nálunk a balettművészetet forradalmasító, Gyagilev vezette világjáró Orosz Balett, amelynek művészi programja, technikai felkészültsége Harangozót is elbűvölte. Különösen A háromszögletű kalap, Leonid Massine népi ihletésű, életszagú, színes táncjátéka nyűgözte le. A következő évben (1928) Radnai meghívta a Gyagilev-együttes volt karaktertáncosát, a dán Albert Gaubier-t A háromszögletű kalap betanítására.

Bár kezdetben Harangozó szimpla statisztaként szerepelt az operák, táncjátékok csoportos jeleneteiben, közben fáradhatatlanul igyekezett mindent megfigyelni, ellesni, megtanulni színházi kollégáitól. Tehát szorgosan képezte magát. Dinamikus mozgására, játékkészségére, no meg az orosz táncok tudására azonban hamarosan felfigyeltek a rendezők, és kezdték megbízni feladatokkal, így például a trepak eltáncolásával a Diótörőben, egy bohóc szerepével a Fanni című operában, ahol már ugyanúgy önállóan kreált magának egy számot, mint később a Márkus László rendezte Borisz Godunovban, ahol egy részeg muzsikot kellett játszania, és a figura vad táncát maga komponálta meg. E momentumok tehát már alkotói vénjáról is tanúskodtak. Valódi táncos kiugrása 1928-ban következett be, A háromszögletű kalap Kormányzó-szerepének bravúros alakításával.

A nem mindennapi táncos tehetségre a korabeli sajtó is lelkesedve reagált: "... Rendkívül talentumos, akrobata ügyességű táncos..." (Újság), "Játékban, táncban kabinetalakítás Harangozó Gyula groteszk humorú Kormányzója" (Pesti Hírlap). A Pesti Naplóban pedig így írt Tóth Aladár, a korszak egyik legrangosabb kritikusa (1946 és 1956 közt az Operaház igazgatója): "Az est meglepetése: Harangozó Gyula bemutatkozása. Harangozó pompás tehetség, aki pusztán egészséges ösztönei után indulva, máris kitűnő, plasztikus groteszket állított színpadra..."

Nagysikerű szereplését követően Harangozót szólótáncosnak szerződtették. Sorra kapta a feladatokat és számos karakter szerepet oldott meg kitűnően. Azért továbbra is szorgosan leste-tanulta a táncos megoldásokat, a klasszikus technikai alapokat, továbbá a színpad, scenírozás, rendezés, komponálás fogásait, törvényszerűségeit, és közben zenei ismereteit ugyancsak folyamatosan bővíthette. Harangozó különleges előadói talentuma - amelyet kiváló ritmusérzék, muzikalitás, roppant dinamizmus, és virtuóz, groteszkre hajló mozgás jellemezett, párosulva bő humorral, egyénien karikírozó, eleven színészi játékkal - kivált a lengyel származású Jan Cieplinski (aki 1930-tól 1934-ig, majd 1943-tól 1948-ig működött az Operaháznál) egyfelvonásos balettjeiben bontakozott ki, s persze később saját kompozícióiban. Kiemelkedő szerepei többek közt: Mirigy a Csongor és Tündében (1930, zene: Weiner Leó), Coppélius a Coppéliában (1932, zene: Delibes). A Részeg császár a Magyar ábrándokban (1933, zene: Liszt Ferenc) A fából faragott királyfi (1935, zene: Bartók Béla) címszereplője, aki "... néhol szinte akrobatikus ügyességével megvesztegető hatást gyakorolt a közönségre. Tökéletesen érzi és adja Bartók zenéjét" - olvashatni a korabeli Függelenség című lap hasábjain. Az infánsnő születésnapja újabb változatában pedig (1936, zene: Radnai Miklós) "... a csúf Törpe virtuózan alakított szerepében nem csupán a technikáját csillogtatja, hanem meleg, lírai hangulatot is teremt, és emberien megható..." - közli az 1936. febr. 26-i Népszava.

Hogy Harangozót már táncos statisztaként is mennyire izgatták saját elképzelései, s hogy a magának komponált kezdeti "apróságok" sikerrel jártak, arról fentebb már szóltam. Miután előadói munkája közben gyakran kifejezte véleményét a balettekről, kritikusan szemlélve a koreográfusi megoldásokat, Oláh Gusztáv díszlettervező, szövegíró, opera-rendező, aki nagyon kedvelte a balettet és csodálta Harangozó előadói tehetségét, arra buzdította a már közkedvelt táncost: komponáljon maga baletteket. És Az ember tragédiája táncbetéteit a Szegedi Szabadtéri Játékokon, 1935-ben már Harangozó koreografálta (az előadás rendezői Bánffy Miklós és Oláh Gusztáv voltak). A következő év nyarán - elnyerve az Operabarátok Egyesületének ösztöndíját - tanulmányútra utazott Londonba (s ezután még két alkalommal), ahol orosz vendégegyüttesek, például a monte-carloí Orosz Balett révén közelebről is megismerkedett a Gyagilev-féle repertoárral és Léonide Massine-nal is. Ott begyűjtött élményeit, tapasztalatait hasznosítva (no és az itthoni, falusi gyűjtőútjainak legfrissebb néptáncmotívumait beépítve) alkotta meg első önálló, cselekményes táncjátékát, a Csárdajelenetet, benne a testreszabott "Harangozó-hőssel" a Lócsiszar vidor figurájával. Az 1936. december 6-i premier jelentőségéről ismét a Pesti Naplóból, Tóth Aladár gondolatait idézzük: "... A Csárdajelenet színpadának két hőse van. Az egyik a magyar nép, amely a Gyöngyösbokrétá táncában megismertette az operai balettünkkel az eredeti magyar táncművészet ősanagyát. A másik Harangozó Gyula. Ebben a kiváló fiatal táncművészen végre megtaláltuk a magyar színpadi táncművészet harmadik hiányzó tényezőjét: a népi anyagból meríteni tudó, kiváló egyéni koreográfus tehetséget." Így dicsérte a bemutatót a Pesti Hírlap tudósítója F.J. is: "a régi balett modorosságain túl, de túl az új stílus rideg szépségtagadásán is, valami forró, közvetlen, az orosz balettre emlékeztetően színes gazdag és ötletes tánclelek árad Harangozónak ebből a koreográfiájából..." És néhány gondolat a bemutató kapcsán a "Magyarság" c. lapból: "... zavartalan öröm nézni, figyelni, milyen pompás tájékozottsággal mozog Harangozó a koreográfiai szerkesztés területén. Csupa originalitás, merő képszerűség jellemzi... mozgásai elősegítik a cselekmény kifejlődését, drámai kibontakozását, motívumaiban pedig bátran... eredeti magyar elemekkel kísérletezik, a Gyöngyösbokrétá legnagyobb formáival, mondhatjuk legteljesebb sikerrel."

A Csárdajelenetnek valóban olyan hatalmas sikere volt, hogy a díszelőadás közönsége egy teljes részt megismétel-tetett. A színház a sikert Harangozó balettmesterré való kinevezésével jutalmazta. Első táncművét követően a mester mintegy negyedszázadon át, 1960-ig ontotta magából élményt adó balettjeit. Velük pedig az újabb és újabb mosolygós harangozói figurákat. Kiemelkednek A Cizmás Jankó (1937, zene: Kenessey Jenő) A póruljárt kérő (1941, zene: Wolfgang Amadeus Mozart), A fából faragott királyfi (saját verzió, 1939) címszerepei vagy A csodálatos mandarin öreg kereskedője (1945). Azután örökre emlékezetes szerepei maradnak a fontoskodó Mecénás a Térzenében (1948, zene: Johann Strauss), a Furfangos diákok mulatságos Stréber Józsiája (1949, zene: Farkas Ferenc) A Keszkenő púpos Kasznárja (1951, zene: Kenessey Jenő), s legtovább játszott darabjának, a Coppéliának hőbortos Coppéliusa (1953, zene: Delibes). És persze nem kevésbé az "igazi" Mandarin változatának öröme éhes Öreg gavallérja (1956), s végül a kacagtatóan dúló-fülő Döbrögi uram a Lúdas Matyiban (1960, zene: Szabó Ferenc).

Harangozó Gyulának nagy segítségére volt munkájában és az operai balett-társulat nemzeti arculatának megformálásában a külföldről hazatelepült Nádasi Ferenc. A nagyvilágot bejárta, kiválóan képzett balettpedagógust 1937 szeptemberétől szerződtette a Magyar Királyi Operaház az utánpótlás képzésére és gyakorlatvezető balettmesternek. (Nádasi magániskolájában is remek táncosokat nevelt, s 1950-től 1963-ig pedig az Állami Balett Intézetben képezte a később nemzetközi hírnevet elért táncművészeinket.)

A két mester ragyogóan megértette egymást, szorosan együttműködött. Nádasí például gyakran beépítette a táncosok klasszikus gyakorlatai közé azokat a lépéseket, mozdulatokat, amelyeket Harangozó soron következő balettjeiben kitalált. A kiváló pedagógiai munka nyomán a táncosok technikai tudása éppoly erőteljesen fejlődött, ahogy előadói művészetük, kifejezőerejük a felkínált harangozói szerepek, feladatok által. Nem lehet említés nélkül hagyni, hogy Nádasí mellett, a koreográfia megvalósításában egy azonos szemléletű művész-team dolgozott. Tagjai voltak: Oláh Gusztáv rendező, látványtervező, Fülöp Zoltán díszlettervező, Márk Tivadar jelmeztervező és a zeneszerző Kenessey Jenő.

Harangozó alkotói képzeletét a vidám, lírai vagy épp drámai történetek táncos elmesélése, a különféle, jellegzetes karakterek megrajzolása izgatta elsősorban. Gazdag életművét - koreográfusi gondolkodásának, a korábbi operai hagyományoknak megfelelően - jószerint egyfelvonásos, dramatikus baettek alkotják, amelyek zenéjét, tematikáját és formai megoldását illetően igen változatosak. A fent említett, korai táncművein kívül érdemes megemlíteni Milhaud Francia saláta című, franciásan szellemes, könnyed komédiáját (1938), Rajter Lajos Pozsonyi majális című "zenélőraszerű", biedermeieres hangulatképét (1938), vagy a Csajkovszkij muzsikájára készült Rómeó és Júliát (1939), amely Shakespeare tragédiájának táncba költésével akkor valóságos szenzációnak számított, s amelyre "egész Európa felfigyelt".

Egyetlen divertissement-jellegű tánckompozíciója született, a száguldó lendületű, mozgalmos Polovec táncok Borogyin zenéjére (1938). Ez a táncdarab valószínűleg ugyanúgy a Gyagilev-féle repertoár mély benyomásai alapján jött létre, mint később a háromszögletű kalap saját betanítása 1947-ben, majd a Seherezáde táncdrámája 1959-ben. A gazdag koreográfiai életműben a Csárdajeleneten kívül népi, nemzeti tárgyú, vagy népies ízű magyar nemzeti táncjátéknak a Jókai Debreceni történetjének feldolgozó, A furfangos diákokat tartjuk, illetve a Csárdajelenetből kinőtt, három felvonásos Keszenőt, s a legutolsónak született harmadik, egész estés Harangozó-balettet, a Lúdas Matyit. Voltaképpen a Csizmás Jankót is ide sorolhatjuk még naiv népmesei jellege, s paraszti tematikája miatt.

Harangozó művészi pályáján és az operabalett életében 1950-től új korszak kezdődött. (1950-től 1960-ig Harangozó az együttes művészeti vezetője is volt) Megjelentek az orosz balettmesterek, hogy betanítsák a balettklasszika tradicionális, három felvonásos darabjait. A Diótörő, a Párizs lángjai, A hatyuk tava s más nagyszabású cselekményes baettek hatására, s egyfajta szükségszerűségből komponálta meg ezután Harangozó is egész estét betöltő táncdarabjait. Mint már említettem, a legtöbbet felújított balettje a Coppélia, és ebben az üde, életszerű, napsugaras balettben mintegy összefoglalható a táncos-koreográfusi életmű minden jellegzetes kézjegye: a világos és gördülékeny táncos cselekménybonyolítás, arányos szerkesztés, játékos-humoros-ironikus hangvétel, erőteljes jellembrázolás, és a klasszikus tánc, néptánc, mütánc és pantomim elemeinek frappáns elegyítéséből született szuverén, kifejező nyelvezet. Ötletesség, muzikalitás, ritmikai változatosság, és a tánc és színészi játék teljes egysége. Ha az alkotóművészi pályafutás csúcspontjának kellene megjelölni, mindenképpen a Bartók-baettekre esne a választás. A fából faragott királyfit kétszer komponálta meg, 1939-ben és 1958-ban. Az 1939-es színrevitelhez Harangozó megnyerte Bartók Bélát, aki meglehetősen keserű volt és szkeptikus a korábbi kudarcok miatt, s mert nem értették a zenéjét. A koreográfus elképzelése mégis megfogta, s a zeneszerző betanítás közben többször bejárt a színházba figyelni az alkotási folyamatot. A bemutatót nagy siker övezte, s ettől Bartók is megbékélt.

A csodálatos mandarinnak Harangozó háromszor futott neki: 1941-ben, még szintén Bartókkal egyeztetve Lengyel Menyhért szöveg-könyvében azt a változtatást, miszerint a cselekményt - a bemutatathatóság érdekében - helyezték a züllött nyugati nagyvárosból a meseszerű keletre, "a Nagy félelem tornyába." A balett elkészült, kiaplakózták, majd a bemutatót - különféle okokból, de a királykisasszonyt alakító Szalay Karola betegségére hivatkozva - letiltották, akárcsak tíz évvel korábban. A '45-ben elkészült Mandarint bemutatott ugyan, de 3-4 év múlva levették a műsorról politikai okok miatt. Végül 1956-ban, s akkor már a librettóhoz hí környezetben találkozhatott a publikum Harangozó Mandarinjával. A végre méltó elismerést és sikert arató Bartók-táncmű A fából faragott királyfival együtt végigjárta Európa színpadait, s a magyar balett "szószólói", emblematikus produkciói lettek.

A csodálatos mandarin Harangozó-verziója 1970-ben, Bolognában búcsúzott a színpadtól s az Öreg gavallér utánozhatatlan szerepében Harangozó is akkor lépett utoljára porondra. Azután 1974-ben az élet színpadáról is távozott, hátrahagyva egy vidám, életszerető, bohém ember, egy zseniális táncos és koreográfus felejthetetlen emlékét.

Szkárosi Endre "VOLT ELEJE, VAN KÖZEPE, ÉS LESZ VÉGE"

beszélgetés FELUGOSSY LÁSZLÓVAL

Mitől fő a te "fe"-d, Laca? Milyen rangjelzéseket viselsz, vagy tartasz vitrinedben?

• (Ezt a kérdést nagyon finoman már megválasztam, de rosszul menttem el, és nem tudom még egyszer megismételni sziporkázó választomat, ilyen szigorú az élet, ha nem vagy résen, íme egy közepes változat). Ezzel kapcsolatban csak annyit mondanék, hogy mindig vigyáztam arra az érzékenységre, amely a helyes arányokat irányítja bennem, hogy sose tulajdonítsak túlzott fontosságot bizonyos dolgoknak, amelyek a maguk természetességében olyanok, amilyenek. Ez a "fe" is egy ilyen kis színes homokszem az "én"mandalámban, ott van, mert ott van, ha nem lenne ott, akkor biztosan hiányozna, egyszeri, és megismételhetetlenségével bizonyítja egyszeri és halandó létezésemet, s még talán azt is, hogy milyen távol kerültem képzeletbeli vitrinemtől...

Sok téren, sok tájon, sok műágban, sok kalandos végen cölöpölted ki sok változatos műfaj eszköztárát mozgató munkáidat, alkotásaidat. Mit jelent számodra a nyelv, és mit az anyag?

• A nyelv a megfoghatatlan anyag. Szeretem változatosságát, szellemét, humorát, könyörtelenségét, hogy mindig megmutatja a túrhetetlen hazugságokat. Ha a hazugok ismernék a nyelvet, akkor tudnák, hogy kimondott, leírt szavaikban milyen pontosan látható fals egójuk minden őszintétlen rezdülése.

A nyelv a legközösségibb műfaj, társadalmakban élő emberek összessége műveli, alakítja, idomítja, torzítja az adott valóságoknak megfelelően.

Ha létezik is magányos nyelv, az is csupán csak azt jelzi, hogy az a valami elég emelkedett, vagy éppen nagyon is földhözragadt, de mégis szükségszerű.

(Na ebbe most jól belebonyolódtam) Inkább arról beszélnek, hogy szeretek anyagokkal dolgozni, izgalmasnak érzem az átszellemelés folyamatát, mindig valami jó sül ki belőle, ha nagy mennyiségű energiával generáljuk az átlényegítést, mert ezt az energiát tudjuk adni a kapott energiák helyébe.

Azt gondolom, hogy az alkotással mindig energiákat szabadítunk fel, amelyek fontosak az élethez, az egészséges létezéshez.

Mi a test szerepe a műalkotásban? Előtte, alatta, utána és persze benne? Például: szerszámtáska hordozó lépővirtuóz? Magasságmérő tekintet-instancia? Célrányos emberhajcsár vagy mágiavezer törzsfőnök? Vagy csak egy kolléga, aki járt már ilyen helyeken?

• Hihetetlen, de testünkkel jelenítjük meg lelkünket, szellemünket, vagyis a konkrétban van az elvont, vagy ez a kézzel-foghatatlanság szervez maga köré anyagot, amely testet ölt és létezik a maga biológiai törvényei szerint. Ez egy sérülékeny, törekeny, múlandó anyaghalmaz, mint ahogy a lélek is pont ilyen sérülékeny valami, vigyázni és óvni kell. Alkotói gondolkodásomban elsődleges helyet foglal el az erről való tűnődés. Próbálok a legegyszerűbb és a legszükségesebb helyzetekbe beleérezni, mások helyébe képzel megamat, bizonyos időkre átélni sorsokat, válságokat, elmúlás környéki bizonytalanságokat. Ez nem azt jelenti, hogy nem magamból indulok ki, mert nem erről van szó - hanem inkább arról, hogy önmagamon keresztül tájuljak a világ élőlényei felé, és a használható tapasztalataimat összevessem a tapasztalaton túli érzeteimmel, és egy olyan trezorba zárjam, amely bárki számára, bármikor nyitva van. Persze a valóságban ez egyáltalán nem ilyen bonyolult, és teljesen máshogy megy - úgy, ahogy kell, mert a valóság hál'istennek mindig eltér a papírfomatól, és én igyekszem ezt az egyszerű igazságot magamévá tenni. Mindig arra törekedtem, hogy nyitott és érzékeny legyek, de ne papírforma szerint.

Távol áll tőlem minden nagyképszerűség, de ha jól érzed magad a bőrödben, akkor a lélek nem parázik, hanem virágzik. Szeretem az asszociációkat, és nincsenek különösebb vágyaim. A mai abszolút anyagias világban jól esik egy déja vu-kolléga, aki járt már olyan helyeken, ahol én még nem, és viszont is jól esik egy "magasságmérő tekintet-törzsfőnök". Vagy ahogy a szelíd költő mondja a célrányos világnak: "Szeretem a szusit."

Hogyan éled meg és mit jelent számodra, hogy sokan szeretnek, hogyan éled meg a relatív népszerűséget?

• Ezen még nem igazán gondolkodtam, de jól esik a szeretet, pozitívá tesz és erőt ad. Azt hiszem, elég hiteles békeség van bennem, sohasem közeledtem senkihez és semmihez ellenségesen, rosszindulattal. Nem is nagyon értem azon embertársaimat, akik alapállásból, gőzerővel negatívak, ellenségesek, persze őket is meg kell érteni valahol, mert mérhetetlen kétségbeesés és görcsös kapálódzás lehet lelkük mélyén. Egy ennyire abszurd és igazságtalan világban, ahol az értékek oly mértékben eltorzultak, nyilvánvalóan ezt a viselkedési módot diktálja a saját józan eszük, mindent elsöprő önérdékük. Gyarló emberek vagyunk, avval a kiérlelt látszattal, hogy ezt magunk sem hisszük. Igyekszünk mindig többet képzelni magunkról, mint akik valójában vagyunk, és ez a legkeményebb csapda, nem érdemes belelépni. Szerencsére azt a kicsi és relatív népszerűséget még meg tudom élni a maga természetes valójában, nem is szeretnék ennél többet, sőt, pont így annyi, amennyit még el lehet viselni. Ebben a világban meg már tényleg iszonyú nevelés híresnek, sztárnak, celebnak lenni.

Az emberek már a hasukat fogják a röhögéstől, ha ilyeneket látnak, hallanak, legalábbis az én kultúrámban. Régebben még volt bennem egy momentum, hogy egy görcsmentes antisztár legyek, vagy legyen meg az esélyem, ha úgy alakul véletlenül a világképem, de soha nem mozdultam utána, és nagyom hamar kinőttem ebből a homályos ábrándból. Ebben a fogyasztásra orientált világban nem érdemes már semminek sem lenni, csak egy spontán lénynek, aki méltón vissza tudja utasítani a gyötrelmesen ostoba kínálatok tömegét. A közelmúltban készítettem egy munkát, melyben éppen azon elmélkedem, hogy

NE LÉGY HÍRES!
Pályád jelenlegi horizontjáról nézve, az odavezető utakon korrigálnál-e, ha lehetőség nyílna rá? Másképp ezt úgy szokták kérdezni, mit csinálnál másképp, ha ma kezdenéd?

• Tizenhét éves koromban nagyon világosan láttam magam előtt, hogy művészettel szeretnék foglalkozni, de a sport is nagyon érdekelt, szerettem sportolni, kardvívó voltam, és szimpatikus, érdekes közegben mozogtam. Sokat jártam versenyekre, ezért sokat tapasztaltam, s ezek jó része beépült lényembe.

Sozták mondani, hogy mindenből lehet tanulni, és ez tényleg így van valahol. Végül is annyira érdekelték a vizuális művészetek, hogy egy idő után már csak ezekkel foglalkoztam, no meg nagyon sok dologgal, mivel autodidaktaként ez volt az egyetlen lehetőségem, meg a kíváncsiságom is hajtott, motivált.